

FRANÇOIS DE LA NOUE „POLITIKAI ÉS KATONAI ÉRTEKEZÉSEI”-RŐL

Nemcsak a félévszázados időkülönbség, hanem származása, politikai és katonai karrierje ellenére is, a François de La Noue írásaiban jelentkező gondolatok, önkéntelen kínálkozó párhuzamokat mutatnak a német Ulrich von Hutten ideáival. Mindkét művelt, koruk haladó eszméit valló és politikai eseményeiben aktív szerepet játszó személyiség, – egy történelmileg visszaszoruló társadalmi réteg – a nemesség eszményeit, erkölcsseit, történelmi és nemzetfenntartó szerepét hirdeti.

Az előkelő breton nemes, François de La Noue 1531-ben született Nantes-ban. Gyorsan emelkedő pályáján előbb Guise, majd Condé herceg pártfogását élvezte. Csatlakozott a reformációhoz, s öt háborúban harcolt a protestáns párt érdekében – jóllehet ő maga a mérsékelt hugenottákhoz tartozott, aki mindvégig megőrizte a király iránti loyálisát. Királyi megbízással lett La Rochelle kormányzója is, de a protestáns tartományokat éppen a királyi csapatok ellen védelmezte. Franciaország belső békéje érdekében helyeselte Coligny elgondolását és vett részt a németalföldi hadjáratokban. Két ízben is harcolt a spanyolok ellen 1572-ben és 1578-ban. Második hadjárata során – a francia és skót lovasok parancsnokaként – fogságba esett Limbourgan. 1591-ben, mikor már IV. Henrik jelentette számára a legitimitást, a katolikus ellenállás vezére, Vaudémont herceg elleni hadjáratban kapott halálos sebet szülőföldjén Bretagne-ban.

„Discours politiques et militaires”¹ című munkáját 5 évig tartó németalföldi fogságában írta. A 26 fejezetből álló műből 6 kifejezetten katonai, míg a többi politikai jellegű értekezést tartalmaz.

Az ellentmondás, ami de La Noue élete, és eszméi között látszik feltűnni, lényegében feloldódik abban a tényben, hogy mint katona, nem a háborút, csak a polgárháborút ítélte el. A polgárháborút Franciaország tragédiájának, szerencsétlenségének tartja – s a megoldást, a kiutat keresi. Alapeszméje, hogy egy alattvalóival törődő, ideális uralkodó és ősi erkölcsseit tisztelő loyális nemesség egyetértése, képes meggyógyítani a bajokat, melyben az állam szenved. A polgárháború ugyanis, mint a testet a láz, meggyötri a királyságot, megfosztja „nagyságának és gazdagságának fényétől”.² Az anyagi pusztuláson kívül, kegyetlenül kifosztja a falusi népet, a

franciák nagy részét kegyetlenné teszi, „bárányokból tigrisekké változtatja”.³ Mert „ezek a mi hitért vívott háborúink elfeledtetik velünk a hitet”.⁴ Korát szembeállítja azzal az idővel, mikor a jó királyok, „a nemzet atyjá”-nak nevezett Lajos, a „nagy” Ferenc és az „igen szeretett” Henrik uralkodott.⁵ Azt akarja, hogy a nemesség, akikhez elsősorban szól, az ősi erényeket és erkölcsöket kövesse, s miután ezek hosszú felsorolását adja összegzésként hangsúlyozza a nemesség nagy becsét, akiket az államban a legelső helyre állít. „Azok, akik figyelemmel kísérték Franciaország legjelentősebb dolgait, vallhatják, hogy a legelső közöttük virágzó és nagyszámú nemessége, amelyik az igazság legfőbb támasza és mindenkor is a királyság ékessége volt.”⁶ Éppen ezért a jelenleg uralkodó királyoknak is elsősorban irántuk kellene figyelemmel és ragaszkodással lenniök. „Mert közülük kerülnek ki a fejedelmek, a nagy hadvezérek, a kormányzók, a főtisztviselők, követek, kapitányok, akik koronáik megőrzését szolgálják.”⁷ Miként Ulrich von Hutten, aki a német birodalom erkölcsi hanyatlásával szemben kiemeli a lovagokat, akik egyedül őrzik Németország dicsőségét, és erkölcsseit, akik a nemzet megtartói és egyedül lehetnek támaszai az uralkodóknak,⁸ s akiknek jelenlegi nyomorúságos helyzetéből a kiutat egy török elleni hadi vállalkozásban véli megoldhatónak,⁹ – de La Noue is elsősorban a francia nemességet tartja szem előtt, mint a „leghősiesebb és leghűségesebb réteget, amely az egész kereszténységben, itt Franciaországban a legnagyobb számú”.¹⁰ Munkájának 22. fejezetében részletesen kidolgozza egy nagyszabású török elleni hadjárat tervét, amely azonban nem csupán a franciákra vonatkozna, hanem egy nagy összeurópai vállalkozás lenne, valamennyi keresztény állam összefogásával, a kereszteshadjárat eszméjének felújításaként. Valójában kevésbé érdemelne figyelmet az értekezés, ha csupán erről lenne szó. Igaz, maga hivatkozik arra, hogy tervét Guiccardini közlése nyomán a pápák tervezetére alapozza (13. könyv), amit jónak tart ugyan, de úgy véli az elmúlt idők tapasztalatai alapján több vonatkozásban is módosulásra szorulnak. Igaz, hivatkozik az első kereszteshadjáratok sikerére és dicsőségére, Bouillon Gottfriedra, de ez nem más, mint egy példaként kínálkozó történelmi múlt felidézése, hiszen a hadjárat célja nem a Szentföld felszabadítása többé, csupán a török kiűzése Európából és a végső célkitűzés Konstantinápoly visszavétele. Igaz az is, hogy a vallás kérdése döntő érveként szerepel, a kereszténység, azaz az európai civilizáció fölényének hangsúlyozásában a „barbár”-sággal szemben, – de ez sem különbözik az egykorúak ítéletétől, beleértve a humanista Nicolaus Cusanus, vagy Erasmus vélekedését is. A török vallás „istenkáromló”, kormányzata „rettentő zsamokság, ahol az alattvalók rab-

szolgaként élnek”¹¹ Hogy mégis ilyen nagy területeket tudott birtokbavenni, azt nagyrészt éppen azzal érte el, hogy egyes keresztény fejedelmek egymásközi vitájukban szövetségre léptek vele. Ez okozta már az első keresztésállamok bukását, s ez Bizánc elesését, és Magyarország meghódítását, „mert az utolsó magyar király János, akit a török elleni harcban megölt Lajos helyére a magyarok megválasztottak – a trónra igényt tartó Ferdinánd ellenében az ő segítségüket kérte ... Szolimán ezt jó alkalomnak tartotta ... „mert János halála után megfosztotta özvegyét és kisgyermekét a tróntól, és ettől kezdve majd egész Magyarország a kezébe került”¹² De kárát látta minden keresztény fejedelem, aki csak szövetségüket kereste: Alfonz nápolyi király, aki VIII. Károly ellenében küldött követeket Bajazid szultánhoz, követve Sándor pápa tetteit, vagy Lodovico Sforza, aki Velence ellenében szövetkezett a törökkel. Sikert soha sem hozott csak saját államuk pusztulását. Az ilyen szövetség olyan, mint ha valaki az erdőben tanyázó rablót hívná házába, hogy barátját, vagy rokonát, akivel viszályba keveredett megölje, vagy kinyitná az ajtót a farkasoknak, hogy a juhakolba engedve fölfalja a bárányokat. Ezért I. Ferenc szövetsége Szolimánnal, ami némi sikert hozott ugyan Korzikán, de ugyanakkor nagyszámú keresztény került örökös rabszolgasorsra, igen nagy foltot hagyott Franciaország dicsőségén. Éppen ezért a pápának, és valamennyi keresztény fejedelemnek a legfőbb feladata, hogy a törökök ellen forduljon – s ne alattvalóik ellen, akiket eretnekeknek neveznek, mert az igazi eretnek a török. „Ellene kell a kardot kihúzni, nem azért, hogy megtérítsük őket, hanem hogy elnyomjuk kegyetlenségét és zsarnokságát – egy ilyen háború éppoly szükséges, mint amennyire káros és nyomorúságos az egymás elleni harc.”¹³ Két ok is dik-tálja ezt a vállalkozást, az egyik, hogy „igazságos”, a másik, hogy „nagyon szükséges”, mert ezáltal nyílik lehetőség a belső konfliktusok megoldására, arra, hogy ne egymással harcoljanak a keresztény fejedelmek, és ne alattvalóik ellen az uralkodók. „Ezzel kapcsolatban szeretném kifejtetni, az alattvalók emlékezzenek arra, miszerint fejedelmeik Isten képmásai a földön, akiket mint helytartóit rendelt föléjük, hogy őket kegyelemben, igazságban és becsületben vezesse és kormányozza. Ezt tekintetbevéve kell, hogy tiszteljék, hűséget és engedelmisséget adjanak neki. A fejedelmek pedig jóindulattal viseltessenek alattvalóik iránt, mint az atyák gyermekeikkel, és soha se juttassák őket olyan szükségbe, hogy reménytelenségbe essenek. Egy ilyen szép egyezség fenntartásával az országok virágzóvá lesznek, ellenkező esetben pedig, ha az egység megtörik, romlásuk felé haladnak, miként azt tapasztaltuk Franciaország nagy kárára és láthatjuk ma is Flandria pusztu-

lásában. — Igen siralmas dolog, hogy azok, akik ugyanazt a Krisztust imádják, egymást üldözik, tűzzel, vérrel miként a vadállatok, miközben hagyják, hogy a rettenetes mohamedánok győzedelmeskedjenek országokon, népeken, s teljesen kifosszák, lenyúzzák a keleti terület keresztényeit.”¹⁴ Természetesen ahhoz, hogy megbékélhessenek és összefoghassanak, le kell győzni az akadályokat, hogy el lehessen hagyni a hosszú nyomorúságot, amely támadót és megtámadottat oly szerencsétlenné tett. „Őfelségének jóindulattal kell lennie és figyelembe venni, hogy ez a véres tragédia, csak kárára van.” Véleménye szerint ha a vallásról van szó, nem szabadna az állam szigorával, és előítélettel rendelkezni. És különösen nem azoknak átengedni az irányítást, akik erőszakkal kényszerítik alattvalóik lelkiismeretét. „Végül is a megtörtént dolgok azt bizonyítják, hogy a fejedelmek, akik háborúkkal akarták megerősíteni a papok szenvedélyességét, eltorzították államukat és lecsökkentették nagyságukat. Melyik jezsuita találhat elegendő bölcsességet, hogy meggyőzze azokat, akik nem jezsuiták, hogy Isten öröme leli abban a sok vérben, melyet egyik és másik fél kiárasztott?”¹⁵

A török elleni hadjárat indoka, igazságán és szükségességén kívül az is, hogy a török veszélyessége egyre nő. Nyugaton ugyan még nem érzik a veszélyt, „az isteni bosszú rettenetes csapását”, amelytől már évek óta romokban hever a valaha virágzó keleti birodalom, és amely belegázolt a Nyugati kereszténységbe is, s állandó fenyegetés a megmaradt rész felé elviselhetetlen igájával. Ezért fel kívánja hívni azok figyelmét a közelgő veszélyre, akik a legfőbb méltóságot tartják a kezükben, mert csak a hatalom megszerzésére, vagy megőrzésére van gondjuk, holott a veszély „lassan, miként a tűz halad előre, és már fölfalta a kereszténység külvárosait, azaz Magyarországot, és az Adriai-tenger partvidékét. Ilymódon a tenger felől ezek a barbárok már a kapunknál vannak és a szárazföldön a kapunkon belül.”¹⁶

Most a legalkalmasabb az időpont a hadjárat megindítására. A jelenlegi szultán (III. Murad) tapasztalatlan, akiről azt mondják, — sokkal inkább filozófus, mint katona, s nem a hadai között forgolódik, miként hódító elődei Szelim, vagy Szolimán. Másrészt azok a veszteségek, amelyeket a perzsák elleni háborúban szenvedtek meggyengítették őket, s ebből azt vélhetjük, hogy a nagy virágzásuk most hanyatlani kezd. Hivatkozik egy Korán-jóslatra is, melyet maga is olvasott, miszerint: „az utóbbi időben a muzulmánok eltávolodtak a nagy próféta Mohamed törvényeitől, magukat átadva a bűnnek, ezért a keresztények kardja felemelkedik és kiűzi őket birodalmukból.”¹⁷ Végül Don Juan tengeri győzelme kivezet abból a téves ítéletünk-ből, hogy a török verhetetlen a tengeren. Azért van gyors és egységes fellé-

pésre szükség, mivel egyedül senki sem képes hosszabb ideig ellenállni.

„Mégis a mi ellenségeskedéseink és gyengeségünk közepette, néhány nagyon kiváló személyiség felemelkedett, akik nagyon is szerény lehetőségeikkel csodálatos erőfeszítéssel fel tudták tartani a barbárok előrenyomulását, akik egész életükben a kereszténység megtartását szolgálták. Egyikük volt Hunyadi János, Corvin Mátyás apja, akit utóbb a magyarok királyukká választottak, a másik Szkander bég, Albánia fejedelme ... amiben Isten bölcsességét és nagyságát kell látnunk, aki gyenge és kis dolgokkal is le tudja verni a hatalmasok gőgjét.”¹⁸ Az ősök példája, akik dicsőséggel harcoltak, lelkesítse mai utódaikat, s vegyenek példát nemes nagyságukról. A kereszténység

ma hatalmas erővel rendelkezik. „Minden országban nagyszámú hadiember van, akik képzettek a hadviselésben.” Maga a hadművészet is sokat fejlődött az elmúlt 100–150 évhez képest. Sok hasznosítható azokból a tanulságokból, amiket a latin és görög népek történetéből megismerhettünk. Azt is láthatjuk, hogy a merészség és bátorság semmit sem csökkent napjainkban, legföljebb az a baj, hogy ez gyakran éppen kárunkra és sajnálatunkra, s nem hasznunkra szolgál. A feltételek tehát adva vannak egy eredményes vállalkozáshoz. Van elég sok jó katona, és vannak kiváló hadvezérek, akik Itáliában, Franciaországban, Spanyolországban, vagy Németországban nagy hírnevet szereztek. Van elég fegyver, ágyú, hadihajó. Mindez garanciája lehet annak, hogy a terv, amit kidolgoz sikerrel megvalósítható. Elgondolásának alapja, hogy a hadjáratot egyidejűleg kell a tengeren és a szárazföldön megindítani. Úgy véli Spanyolország, a pápa, Velence és a többi itáliai fejedelemség összesen 300 gályát és 12 nagy ágyúkkal felszerelt hadihajót tud küldeni az Adriai, majd a görög tengerekre. A szárazföldi hadjárat pedig, a német császár vezetése alatt egyesítené Németország, Svédország, Dánia, Csehország, Lengyelország és Magyarország haderejét. (35.000 lovas, 30.000 gyalogos és 10.000 előharcos). Hozzájuk csatlakozna az angol, a francia, a skót és a svájci sereg, együttesen 20.000 gyalogossal és 5.000 lovassal.

A szárazföldi útvonal Magyarország felszabadításával indulna, mivel a Duna alkalmas az élelem, a fegyver utánpótlásának szállítására. Bécsben készítenék az ágyúkat, ahonnan 3–4–5 óra alatt el lehet juttatni azokat a legfontosabb magyar dunamenti városokba, mint Esztergom, Buda, vagy Pest.

Az első évben a terv szerint el lehetne jutni a Dráviáig, ami jelentős átkelőhely, s itt televe a következő évben Belgrádnak, ennek a fontos stratégiai helynek az elfoglalása következne. A 3. év Szlavonia és Moldva, majd a 4. évben Szófián át Konstantinápoly visszafoglalására, a tengeri flottával egyesülve kerülne sor. Tervének és taktikájának kidolgozása során gondol az

érintett területek lakosságára is. Fontosnak tartja a moldvaiak és vlahok megnyerését, kifejtí aggodalmát a leigázott népekkel kapcsolatban, s latolgatja vajon milyen mértékben lehet számítani az elnyomott lakosság együttműködésére. „A görögök, akik régóta óhajtják szabadságukat, nem tudni milyen mértékben segíthetik a harcot, mivel a zsarnokság szüntelen zaklatásaival olyannyira megfélemlítette őket és megfosztotta fegyvertől és katonai ismeretektől. Kétségkívül több keresztény él itt, mint muzulmán, tíz keresztény család mellett négy török lehet, de valamennyien szolgasorba vetve élnek, megfélemlítve, s arra kényszerítve, hogy szótlanul túrják a csapásokat.”¹⁹

A keresztény sereg ütőképességének egyik fontos feltétele, hogy jól fegyelmezett, szabályozott had legyen. A fegyelem egyik alapkövetelménye a győzelemnek, az eredményes harcnak. Negatív példának ismét a magyarokat hozza fel, ahol az első jelentősebb hadjáratokban a vezetők, akiket csak a jó iránti lelkesedés vezetett, nem bírtak sem elegendő tekintéllyel, sem megfelelő tapasztalatokkal, s így bár sikerült különböző népekből jelentős csapatot összegyűjteni, de sem ellátásukat, sem a fegyelmet megtartani nem tudták, a katonák az országon átvonulva fosztogattak, és fegyelmetlenkedtek, ami kudarcok okozója lett: nem tudták a sereget hosszú ideig együtt tartani a barátok között, sem az ellenség ellenében. Ezért nagyon fontos, hogy csak a török üldözését tartsák a szem előtt. A keresztények ne fosztogassák és ne vessék rabságba a lakosságot. Az élelmet 500 mérföld körzetből szállítsák a hadseregnek, magában a seregben pedig állítsanak fel „jó policiát, és szigorú igazságszolgáltatást, hogy azok a züllött emberek, akik gonoszságukat és engedetlenségüket nem tudják megfékezni, kapzsiságukért megkapják büntetésüket.”²⁰

A harc eredményességét biztosítja az igaz ügy, a megértett szükségesség, a kiváló emberek példája, akik bátorságra buzdítják a többieket, a rendszeres intés, melyben figyelmeztetik a katonákat a helyes magaviseletre, a bizalom, amely növekszik ha jók a vezetők, határozottak a rendelkezések, és rend van a seregben. Végül a jutalom is ösztönzője a sikernek. Utóbbival kapcsolatban újból kitér a keresztény hadsereg erkölcsi fölényének hangsúlyozására. A szerző ezzel kapcsolatban arra int, hogy a győzelem után, a keresztények ne kövessék a mohamedánok szokását, akik a meghódított városokat kifosztják, a lakossággal kegyetlenkednek, hanem „jóságot és mértékletességet kell tanúsítani a nép iránt. Inkább óhajtani megtérésüket, hogy Jézus Krisztust dicsőítsék a templomokban, mintsem vérző testtel, holtan látni őket az utcán. Bizonyára sokan meghalnak közülük, egyeseket

megölnek a harag hevében. De a katonák ne vessék magukat a zsákmányra, melyből később úgyszólván bőségesen részesülnek, hiszen megérdemlik annyi fáradozásuk kárpótlásaként és jutalmukként.” Míg a nagylelkű emberek, akik ilyesmikkel nem törődnek „megelégszenek a dicsőséggel, s legfőljebb néhány török kardot vagy hasonló kisebb emléket visznek magukkal otthonukba, hogy gyermekeik lássák a tiszteletreméltó zsákmányt, s erre emlékezve kövessék erényeiket”.²¹

De La Noue bizonyára maga sem bízott túlságosan e szép rend és az erényes hadjárat megvalósításának jövőjében, mint ahogy nem hihette a nemesség iránti minden illúziója ellenére sem, hogy a győzelem után békésen osztozkodnak a meghódított területeken maguk között érdemeik szerint. „Egyesek azt mondhatnák gúnyolódva – írja – hogy hősieken értekeztem a papíroson, s bevallhatom, hogy ez így igaz.” A célja, mint mondja elsősorban a kereszténység lelkiismeretének a felébresztése volt, hogy összefogásra buzdítson, mert „egy ilyen háborúban tiszta lelkiismerettel vehetnének részt, nem láthatna benne senki semmi rosszat, és zavart amikkel a mi jelenlegi háborúink telve vannak. Mindenki a szabályok rendjét követné, a büntetés és jutalmazás az érdemek szerint történne.” A résztvevőknek csak a dicsőségére szolgálna, akiknek bátorságáról és vitézi tetteiről „énekelnének még a gyermekek is”.²³ De a királyoknak és más hatalmasságoknak is hasznosabb és dicsőségesebb lenne, mint szomszédaikkal viszálykodni, hogy a vallás árnyékában alattvalóik szenvedését fokozni, és vérént ontani”. Ezzel ismét visszatérve a vallásháborúkra – egy erasmusi megfogalmazással²⁴ – azt a konklúziót vonja le: „ha a keresztény fejedelmek egymás között kevésbé viszálykodnának, és több együttérzéssel lennének a nép nyomorúsága iránt, melyet azok Jézus Krisztus nevében oly hosszú ideje panasznak, már régóta megtörhettük volna a bennünket sújtó csapást.”²⁵

Jegyzetek

1. Kiadta és bevezetővel ellátta F.E. Sutcliffe, Genf–Párizs 1967. (A szerzőről Payer Gábor „François de La Noue hadtudományi nézetei” címmel írt szakdolgozatot 1980-ban.)
2. Discours...72.
3. U.o. 52.
4. U.o. 22.
5. XII. Lajos (1498–1515), I. Ferenc (1515–1547), II. Henrik (1547–1559) I.m. 70.
6. U.o. 133.
7. U.o. 151–152.

8. *Ulrich von Hutten*: Világszemlélok. (Ford. Opper Jenő. Késmárk, 1904.)
9. *D.F. Strauss*: Ulrich von Hutten. Merseburg–Lipcse, 1930.
10. Discours...407.
11. U.o. 431.
12. U.o. 424–425.
13. U.o. 432.
14. U.o. 452.
15. U.o. 453.
16. U.o. 439.
17. U.o. 470–471.
18. I.m. 468–469.
19. U.o. 495.
20. U.o. 465.
21. U.o. 513.
22. U.o. 515.
23. U.o. 489.
24. *Erasmus*: A béke panaszai. (Ford. Komor Ilona) Budapest, 1948.
25. Discours...515.